

Гармашова О.П.
**МІСЦЕ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГАХ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН**

УДК 339.137.2

Постановка проблеми і зв'язок з найважливішими практичними задачами. Забезпечення конкурентоспроможності економіки зачіпає інтереси майже всіх держав світу. В умовах соціально-економічних перетворень економіки України проблеми інноваційного забезпечення конкурентоспроможності економіки загострюються та актуалізуються через обмеженість ресурсів, значні коливання світової фінансово-економічної кон'юнктури, виникнення динамічної та агресивної гіперконкуренції. За цих обставин розробка теми набуває як теоретичного, так і практичного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, в яких досліджуються проблеми забезпечення конкурентоспроможності окремих країн, слід виділити роботи таких видатних зарубіжних учених, як: П. Кругмана, М. Портера, К. Прахалада, Дж. Робінсон, Дж. Сакса, Р. Солоу, Ф. Хайєка, Г. Хамела, Дж. Хікса.

Окремі питання забезпечення конкурентоспроможності економіки України розглядають в своїх працях вітчизняні дослідники Л. Л. Антонюк, В. Д. Базилевич, Я. Б. Базилюк, З. С. Варналій, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Я. А. Жаліло, Б. Є. Кваснюк, Г. М. Филюк та інші.

Всі міжнародні рейтинги конкурентоспроможності країн можна умовно поділити на дві групи: спеціальні, в яких аналізується один або декілька чинників та умов забезпечення конкурентоспроможності, та основні або комплексні рейтинги, які націлені на дослідження якомога більшого числа факторів конкурентоспроможності країн. Серед спеціальних рейтингів слід назвати Рейтинг інвестиційного ризику та надійності країн журналу Euromoney, Рейтинг економічної свободи американського дослідницького центру «Фонд спадщини» («The Heritage Foundation»), Рейтинг «Ведення бізнесу» («Doing Business») Всесвітнього банку. Комплексними міжнародними рейтингами конкурентоспроможності є Глобальний індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму та Щорічний рейтинг конкурентоспроможності країн світу Інституту розвитку менеджменту у м. Лозанна.

Невирішені питання в рамках проблеми. На сьогодні створено значну теоретичну базу для аналізу міжнародної конкуренції та конкурентоспроможності країн. Разом з тим багато аспектів цієї проблеми розроблені недостатньо. Зокрема, залишається дискусійним та таким, що потребує подальшого дослідження шляхи забезпечення конкурентоспроможності економіки України.

Метою статті є визначення факторів, які негативно впливають на забезпечення конкурентоспроможності економіки України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що останніми роками згідно з більшістю як спеціальних, так і комплексних рейтингів, Україна отримує низькі оцінки за більшістю факторів конкурентоспроможності, а за даними деяких рейтингів навіть існує тенденція зниження конкурентоздатності країни.

Рейтинг країн журналу Euromoney є спеціальним індикатором конкурентоспроможності, оскільки він вимірює тільки один з її напрямів, а саме інвестиційний ризик і надійність країни. У рейтингу журналу Euromoney аналізується інвестиційна привабливість 100 країн світу за шістьма індикаторами [1]. В останньому рейтингу інвестиційного ризику та надійності країн, який був складений у березні 2011 р., Україна у посідає 89 місце. Такий низький рейтинг пояснюється високим ризиком політичної нестабільності (42,48 %), низькою ефективністю економіки (46,62 %) та переважанням низькотехнологічних виробництв у структурі народного господарства (54,73 %). Крім того, українська економіка відрізняється низькою кредитоспроможністю (1,46 бала з 10) та слабкою доступністю кредитних та фінансових ресурсів (3,75 бала з 10) [1]. Проте, як вже було сказано вище, даний рейтинг є спеціальним, він характеризує тільки один із факторів конкурентоздатності (спроможність привертати інвестиції) та не дає повного уявлення про конкурентоспроможність країн.

Рейтинг економічної свободи американського дослідницького центру «Фонд спадщини» («The Heritage Foundation») та газети «The Wall Street Journal» характеризує основні умови економічної діяльності 184 країн світу. Експерти «The Heritage Foundation» ступень свободи економіки розраховують як середнє арифметичне десятих показників: свобода бізнесу, торгівлі, фінансового сектора, інвестицій, праці, монетарна і фіскальна свобода, гарантії прав власності, розмір бюрократичного апарату і ступінь захисту від корупції. Країни світу, які представлені у звіті, поділені на п'ять умовних груп відповідно до свого рейтингу економічної свободи: «вільні» (100 – 80 балів), «переважно вільні» (80 – 70 балів), «помірно вільні» (70 – 60 балів), «переважно невольні» (60 – 50 балів) та «невільні» (50 – 0 балів) [2]. Так, Україна відноситься до «невільних» країн (загальний бал – 46,1) та займає останнє місце серед країн європейського регіону. При цьому основними проблемами вважається проблема з корупцією (24,0 бала) та захистом прав власності (30,0 балів), що призводить до зниження ділової активності та не сприяє економічному зростанню у довгостроковій перспективі. Крім того, сумарне податкове навантаження досягло 36,9 % сумарного доходу. При цьому дефіцит бюджету в останні роки становить близько 3 % від ВВП, що призвело до зростання державного боргу України до 40 % ВВП. Також, на думку експертів фонду, в Україні процес організації бізнесу є тривалим і витратним, застарілим і негнучким є трудове законодавство. Особливо низькими є показники свободи інвестицій (20,0 балів) та фінансової свободи (30,0 балів), що пов'язано з слабкорозвиненими механізмами інвестування та значними бюрократичними вимогами [2]. Треба ще раз наголосити, що Рейтинг економічної свободи «The Heritage Foundation» є лише спеціальним індикатором конкурентоспроможності країни, оскільки характеризує тільки один з основних принципів функціонування ринку – економічну свободу. Тому результати даного рейтингу можна розглядати як опосередковану характеристику умов досягнення конкурентоспроможності.

Рейтинг «Ведення бізнесу» («Doing Business») Всесвітнього банку, реалізація якого почалася у 2002 році, дозволяє оцінити умови підприємницької діяльності. Країнам присвоюються місця з 1 до 183, при цьому перше місце означає, що у країні створені найбільш привабливі умови для ведення підприємницької діяльності. Показники рейтингу ведення бізнесу включають наступні: реєстрація підприємств, отримання дозволів на будівництво, підключення до системи електропостачання, реєстрація власності, отримання кредитів, захист інвесторів, оподаткування, ведення міжнародної торгівлі, забезпечення виконання контрактів, процедура банкрутства та ліквідації [3]. Слід відзначити, що рейтинг України у 2012 році погіршився порівняно з 2011 роком, що відображено у табл. 1.

Таблиця 1. Показники рейтингу умов ведення бізнесу України [3].

Рейтинги по категоріям	2012 рік	2011 рік
Рейтинг умов ведення бізнесу	152	149
Реєстрація підприємств	112	118
Отримання дозволів на будівництво	180	182
Підключення до системи електропостачання	169	169
Реєстрація власності	166	165
Отримання кредитів	24	21
Захист інвесторів	111	108
Оподаткування	181	181
Ведення міжнародної торгівлі	140	136
Забезпечення виконання контрактів	44	44
Процедура банкрутства та ліквідації	156	158

Таким чином, у рейтингу умов ведення бізнесу 2012 року Україна займає лише 152 місце через велику кількість процедур (9, тоді як середній показник по країнам ОЕСР – 5) та значний термін (24 дн., країни

ОЕСР – 12дн.) реєстрації нового бізнесу, високі витрати на будівництво (1462,3 % від доходу на душу населення, у країні ОЕСР – 45,7 %), значну тривалість процесу реєстрації власності (117 дн., країні ОЕСР – 31 дн.), велику кількість різних виплат у процесі оподаткування (135, у країнах ОЕСР – 13) та значний час, необхідний на сплату податків (657 годин, у країнах ОЕСР – 186 годин) тощо [3]. Проте, незважаючи на те, що основою конкурентоспроможності будь-якої країни є бізнес, рейтинг «Ведення бізнесу» Світового Банку також є лише спеціальним індикатором конкурентоспроможності, оскільки характеризує нормативно-правові аспекти підприємницької діяльності, залишаючи поза увагою інші чинники конкурентоспроможності (природо-ресурсний, трудовий, науково-технічний потенціал тощо).

Щорічний рейтинг конкурентоспроможності країн світу (*World Competitiveness Yearbook*) укладається Центром світової конкурентоспроможності (World Competitiveness Center, IMD-Lausanne, Лозанна, Швейцарія) починаючи з 1989 року. Рейтинг ґрунтується на понад 320 показниках, які розподіляються на 4 основні групи: «Макроекономічні показники», «Інфраструктура», «Ефективність влади», «Ефективність бізнесу». У 2012 році Україна піднялася у рейтингу на 1 пункт і посіла 56 місце із 59 країн [4]. Переважно покращення загального результату України у рейтингу відбулося за рахунок зменшення дефіциту бюджету, зростання ВВП, збільшення обсягів експорту та капіталізації фондового ринку [4]. Проте за деякими показниками Україна значно погіршила свої позиції порівняно з минулим роком. Зокрема, рейтинг вказує на зростання інвестиційних ризиків, ризику політичної нестабільності, погіршення іміджу країни за кордоном, зростання вартості капіталу, погіршення ситуації із захистом прав інтелектуальної власності тощо. Результати опитування підприємців, які також справляють значний вплив на кінцевий результат рейтингу, показали, що існують проблеми, пов'язані з низькою стійкістю економіки до циклічних коливань та її недиверсифікованістю, неефективним законодавством з питань конкуренції, корупцією, низькою якістю роботи митних служб, неефективною енергетичною інфраструктурою та системою охорони здоров'я, прорахунками в управлінських практиках та веденні бізнесу[4].

Таким чином, рейтинг конкурентоспроможності Щорічний рейтинг конкурентоспроможності країн світу (*World Competitiveness Yearbook*), охоплює ширший спектр показників – не лише макроекономічні характеристики та характеристики бізнес-середовища, але й характеристики інфраструктури, стандартів ведення бізнесу та суспільних настроїв. Проте недоліком такої системи індикаторів є її еклектичність, оскільки вона охоплює та вимірює одночасно всі галузі, які прямо або опосередковано відносяться до національної конкурентоспроможності, а не концентрує увагу на важливих факторах розвитку в умовах постіндустріалізації та глобалізації.

Всесвітній економічний форум почав розраховувати *Глобальний індекс конкурентоспроможності* у 1979 році. Україна була включена до рейтингу ГІК у 1997 році. Число країн-учасниць по відношенню до попереднього Звіту 2010 – 2011 рр. було збільшено зі 139 до 142 країн. Індекс складається з 12 субіндексів, поділених на 3 групи. Оцінка субіндексів на 2/3 складається з даних, отриманих шляхом опитування респондентів, на 1/3 – зі статистичних даних [5]. Аналіз дванадцяти субіндексів ГІК 2011 – 2012 рр. показав, що Україна особливо відстає за показниками «Державні та суспільні заклади» (3,0 бала), «Інновації» (3,1 бала), «Рівень розвитку фінансового ринку» (3,4 бала), «Оснащення новими технологіями» (3,5 бала) та «Рівень розвитку бізнесу» (3,5 бала) (рис. 1) [5].

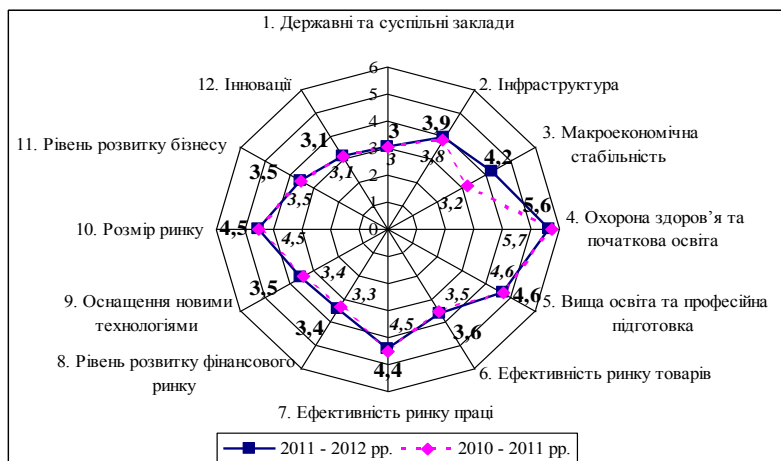

Рис. 1. Бали України за субіндексами ГІК 2010 – 2012 рр.

Низький бал за субіндексом «Державні та суспільні заклади» обумовлюється відсутністю довіри більшості громадян до політиків (2,0 бала), наявністю корупції при прийнятті судових рішень (2,1 бала), відсутністю прозорості державної політики (2,3 бала), надмірним тягарем державного регулювання (2,3 бала), нераціональним розподілом державних коштів (2,3 бала) та ін.. Субіндекс «Інновації» має низьке значення, в першу чергу, у зв'язку з низькими обсягами запатентованих наукових розробок в Україні. Крім того, Україна відстає за обсягами витрат компаній на наукові та дослідні роботи (3,0 бала) та за обсягами державних закупівель передових технологічних продуктів (3,1 бала). Слід також відзначити низьку можливість до інновацій (3,4 бала), оскільки в Україні переважають псевдоінновації, тобто нововведення,

які є новими тільки для вітчизняних підприємств. Україна продовжує відставати за субіндексом «Рівень розвитку фінансового ринку», що пов'язано з проблемою доступності позик (2,0 бала), нерозвинутістю венчурного фінансування (2,1 бала) та фондового ринку в цілому (2,4 бала). Аналіз причин низького балу за субіндексом «Оснащення новими технологіями» показав, що відставання України спричинено, перш за все, низьким рівнем прямих іноземних інвестицій та нерозвинутістю системи трансферу технологій (3,8 балів). Низький «Рівень розвитку бізнесу» в Україні пов'язано з незначною кількістю та неефективністю функціонування бізнес-кластерів (2,7 бала). Крім того, природа конкурентних переваг (2,9 бала) України на міжнародних ринках напряму залежить від її ресурсного потенціалу, а не від унікальних товарів та виробництв. Це підтверджується вузьким ланцюжком доданої вартості (3,5), оскільки в країні переважають процеси добування ресурсів та їх первинної переробки. Крім того, в Україні переважають трудомісткі виробництва та застарілі технології (складність і витонченість процесу виробництва – 3,5 бала). Також готовність власників українських компаній делегувати повноваження професійному менеджменту знаходиться на низькому рівні (3,0 бала) [5].

Таким чином, Глобальний індекс конкурентоспроможності дає достатньо повне уявлення про конкурентоздатність країн світу. Серед недоліків цього індексу слід назвати те, що питома вага інноваційних факторів у Глобальному індексі конкурентоспроможності навіть для розвинутих країн не перевищує 30 %. На нашу думку, інноваційні фактори значно більшою мірою впливають на конкурентоспроможність цих країн. Більшість розрахунків, які було виконано для другої половини ХХ століття, показує, що вклад фактору науково-технічного прогресу становить або перевищує 50 % у розвинутих країнах [6]. Тому в контексті інноваційної концепції конкурентоспроможності необхідно збільшити питому вагу інноваційних факторів. Це залишить логіку розрахунку індексу і водночас змінить пріоритети економічного розвитку у напрямку посилення саме інноваційних факторів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, згідно зі світовими рейтингами рівень конкурентоспроможності України залишається низьким внаслідок дії таких чинників як:

- політична нестабільність, низька ефективність економіки та переважання низькотехнологічних виробництв (Рейтинг інвестиційного ризику країн журналу Euromoney);
- високий рівень корупції, слабкий захист прав власності, непрозоре законодавство, надмірний контроль з боку держави, значне податкове навантаження (Рейтинг економічної «The Heritage Foundation»);
- складність, тривалість і висока вартість процедур реєстрації підприємств, процесу оподаткування, здійснення зовнішньоторговельних операцій тощо (Рейтинг «Ведення бізнесу» Всесвітнього банку);
- зростання інвестиційних ризиків, ризику політичної нестабільності, погіршення ситуації із захистом прав інтелектуальної власності, нестійкість економіки до циклічних коливань, неефективне антимонопольне законодавство, низька якість роботи митних служб, низька соціальна відповідальність бізнесу тощо (Щорічний рейтинг конкурентоспроможності країн світу Інституту розвитку менеджменту);
- відсутність прозорості державної політики, низькі обсяги, витрат компаній на науково-дослідні розробки, низька спроможність до інновацій, слабка доступність позик, нерозвинутість венчурного фінансування та фондового ринку, низький рівень прямих іноземних інвестицій та нерозвинутість системи трансферу технологій, незначна кількість та неефективність функціонування бізнес-кластерів, ресурсозалежні конкурентні переваги, трудомісткість та низькотехнологічність виробництва (Глобальний індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму).

Отже виявлені чинники негативного впливу можуть стати основою для розробки пріоритетних напрямів та шляхів забезпечення конкурентоспроможності економіки України, що стане тематикою подальших наукових досліджень автора.

Джерела та література:

1. Country Risk Ratings : [Електронний ресурс] // Euromoney magazine. – London, 2010. – Режим доступу : <http://www.euromoney.com/Article/2773235/Country-risk-March-2011-Country-rankings-and-acknowledgements.html>
2. Index of Economic Freedom : [Електронний ресурс] // The Heritage Foundation. – Washington D.C., 2012. – Режим доступу : <http://www.heritage.org/index/> (22.07.12). – Назва з екрана.
3. Рейтинг экономик : [Электронный ресурс] // Проект «Ведение бизнеса». Группа организаций Всемирного банка. – Washington D.C., 2012. – Режим доступа : <http://russian.doingbusiness.org/rankings>
4. IMD World Competitiveness Yearbook : [Електронний ресурс] // International Institute for Management Development. – Lausanne : World Competitiveness Center, 2011. – Режим доступу : <http://www.imd.org/news/IMD-announces-its-2012-World-Competitiveness-Rankings.cfm>
5. The Global Competitiveness Report 2011–2012 : [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – Geneva : SRO-Kundig, 2011. – 544 p. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf.
6. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін : навч. посіб. / Ю. М. Бажал. – К. : Заповіт, 1996. – С. 18.